

Petra Kelemen i Nevena Škrbić Alempijević: *Grad kakav bi trebao biti.*

Etnološki i kulturnoantropološki osvrti na festivale

Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2012., 456 str.

Okvir i izvedba ove knjige neuobičajeni su. Doima se kao da su osmišljeni kako bi korespondirali predmetu istraživanja – festivalima, posebice dinamici između festivalskog uokvirivanja i mnogoznačnosti u njih smještenih izvedaba različitih aktera. Najprije, nije uvriježeno – barem kad je riječ o humanistici – da autorske knjige ispisuje dvojac koji se dijelom izražava jednim harmoničnim, posve bešavnim autorskim glasom reprezentiranim prvim licem množine, dok se dijelom razdvaja u zasebne, individualne autorske naracije. Dva početna i završno poglavlje (“Uvod: Festivali kao mjesta stvaranja kulture”, “Festivali i festivalizacija – Pojmovi i pristupi” i “Zaključak: Festival – drugačiji grad”) potpisuju obje autorice, dok je Nevena Škrbić Alempijević autorica poglavlja o festivalima i identitetu na primjeru *Festivala dalmatinskih klapa u Omišu* i o festivalima i sjećanju na primjeru *Ogulinskoga festivala bajke*, a Petra Kelemen poglavlja o festivalima i gradu na primjeru varaždinskoga *Špancirfesta*. Usporedbom sviju poglavlja stječe se dojam da autorice doista i jesu radile kao skladan dvojac čitavim tijekom istraživanja, usprkos razlikama u odabranim studijama slučaja. Drugim riječima, čini se da su se poduhvatile zajedničkog pisanja knjige ne samo zato što se tematski nadopunjuju i/ili jer dijele ista osnovna polazišta, nego i jer su srodnih i međusobno poticajnih profesionalnih senzibiliteta. To je rijedak primjer sveprožimajućeg koautorstva na djelu.

Nadalje, knjiga je neobična zato što bi se veoma jednostavno, uz tek ponešto dopuna, mogla preobraziti u dvije knjige – jednu omanju, koja bi bila kompendij studija festivala iz različitih disciplinarnih očista, premda dominantno ipak iz perspektive etnologije i/ili kulturne antropologije te bi prije svega bila namijenjena studentima, i druga, koja bi bila istoga profila kao i ova realizirana knjiga, ali uz gotovo potpuno izostavljanje opsežnoga drugog poglavlja, odnosno sistematičnoga i sveobuhvatnog pregleda inozemne i domaće znanstvene literature o festivalima i procesima festivalizacije (str. 25–95). Autorice očito nisu kalkulirale kako steći više znanstvenih bodova za napredovanje, već su se vodile isključivo stručnim razlozima neovisnima o trenutnoj znanstvenopolitičkoj konjunkturi.

No, najvažnija je i ujedno najkompleksnija posebnost ove knjige u njezinoj trajnoj međuigri između predočavanja mnogoglasja i potrebe za generalizacijom i/ili izvođenjem zaključaka. U cjelini su uvodna i zaključno poglavlje ispisana s prevagom prema zajedničkim nazivnicima, dok niti vodilje u trima središnjim poglavljima razaznajemo kao čitatelji tek iz niza i niza varijacija u iskazima i

opisanim praksama različitih sudionika festivala, a razaznajemo ih sigurno i ovisno o vlastitome motrištu, dakle različito. Takav trajni kontrapunkt ili trajna međuigra seže još i dublje, unutar svakog od poglavlja – mnogi se odlomci mogu čitati bilo na jedan ili drugi način, ovisno o profilu čitatelja i njihovu izoliranju ili pak povezivanju dotičnog odlomka s okolnim tekstom. Podlogu su tomu osigurale, dakako, same autorice jer se u njihovu pisanju spajaju sistematičnost i znanstvenost u smislu konvencionalnih shvaćanja tih vrlina s izrazitom osjetljivošću za pojedinačno i posebno, s izrazitim poštovanjem načela mnogoglasja s obzirom i na predmet istraživanja i epistemološka polazišta etnologije i/ili kulturne antropologije kakvu zastupaju. A međuigri uz izbjegavanje kadence pridonosi još i očit zazor autorica od ičega što bi išlo povrh granica prvoklasne znanstvene analize, k polju primjene i/ili “pozitivne” intervencije u postojeću festivalsku zbilju.

Etnologija i/ili kulturna antropologija kakvu zastupaju P. Kelemen i N. Škrbić Alempijević jest ona koja svoje temeljne pojmove tradicije, kulture i identiteta izrazito konceptualizira kao relativne, relacijske, kontekstualne, višeznačne, dinamične, otvorene za svakovrsna pregovaranja, za naracije i izvedbe mnogobrojnih aktera. Tako je tradicija ovdje dosljedno konceptualizirana u skladu s Williamsovim pojmom *selektivne tradicije* koja ne postoji sama po sebi, kao objektivna stvarnost preuzeta iz prošlosti (pa makar i uz brojne prerade), nego se uvijek odvija u sadašnjosti i neizostavno koristi u procesu društvenoga i kulturnog definiranja i identifikacije. Za razliku od Hobsbawmove teorije izumljenih tradicija, koja je u nas imala mnogo više odjeka, a koja prešutno pretpostavlja postojanje nekakvih neizumljenih, autentičnih tradicija, Williamsova selektivna tradicija dovodi u pitanje opravdanost dihotomije autentičnoga i neautentičnoga i srodnih opreka, kao i postavljanja barijera između prošlosti i sadašnjosti. Možda su se i otuda potraga za sredozemnim identitetom, prostorno smještanje i izmještanje grada i, napose, bajkovito sjećanje nametnuli kao nosive ideje triju studija slučaja, no kako se rasprava autorica ne kreće u tom smjeru, ni ja se ne usudim dalje je razvijati. Radije treba istaknuti da je teško pisati knjigu, i to još ovako opsežnu (ukupno 455 str.), koja će tako dosljedno ukazivati na fluidnost, poroznost, višeznačnost, dinamičnost fenomena kojim se bavi. Takve se karakteristike festivala – što nužno, što htijenjem – pretaču i u naraciju autorica, a kad je pritom riječ i o nastojanju da se veoma podrobno, veoma dokumentirano predoči mnogoglasje festivalskih aktera – sve do raznovrsnih sudionika, odnosno konvencionalno rečeno “publike” festivala – onda se pred autore, a i pred čitatelje, postavlja zahtjevna zadaća kretanja između općega i pojedinačnoga. To više jer autorice jedva da se dotiču uvriježenoga opisa izvođača i repertoara izvedenih na festivalima, odnosno svojevrsne faktografije festivalskih izvedaba. Pozornost im je umjesto toga usmjerena na tvorbu diskursa i praksi omišškoga, ogulinskoga

i varaždinskoga festivala kao samosvojnih, kompleksnih kulturnih fenomena. Pritom spomenute "prakse" uključuju ne samo činjenja pretočena iz terenskoga, sudioničko-promatračkog uvida u ispisanu etnografiju, nego, možda i više, podrazumijevaju prakse razumijevanja značenja i uporaba festivala u diskursima različitih njihovih sudionika. Uostalom, na sličan način funkcionira i ovaj prikaz, ne nudeći sažet opis sadržaja, osnovnih ideja, zaključaka i sl., nego radije pokušavajući skicirati čime je ova knjiga samosvojno i kompleksno znanstveno djelo.

Naznačeno je već da u *Gradu kakav bi trebao biti* izostaje ikakav nagovještaj autorskih vrijednosti, ideoloških uvjerenja ili stavova prema razmatranim festivalima i festivalima općenito, a nekmoli, primjerice, zalaganje za određeni profil festivala te time i za određene društvene vrijednosti i kulturne procese koje festivali pokreću i zrcale. P. Kelemen i N. Škrbić Alempijević jednostavno su usmjerene objektivnoj i što potpunijoj znanstvenoj analizi, potaknute izazovnošću teme i istraživačkom znatiželjom da u nju proniknu. U zaključku, doduše, spominju kako etnološka i kulturnoantropološka istraživanja festivala mogu nositeljima kulturne politike ponuditi elemente za promišljanje o mogućim novim putovima festivalskoga razvoja (što sigurno mogu već sama po sebi, kao upućeno, sveobuhvatno, argumentirano štivo za čitanje), ali u čitavoj knjizi izostaje ikakav izravniji primijenjenoznanstveni angažman. Imajući na umu dosadašnju znanstvenu produkciju posvećenu festivalima, to mi se čini razumljivom, pa i dobrodošlom novinom jer domaća je literatura o festivalima do sada bila i suviše opterećena svojevršnim pozadinskim bitkama oko valjanih koncepcija i njihovih implikacija, naročito linijom prijepora oko autentičnosti. Osim toga, izostanak izravnoga primijenjenoznanstvenog angažmana treba shvatiti u svjetlu odnosa prema istraživanima, prema mnogobrojnim sugovornicima, koji je pun uvažavanja i izrazitog nastojanja da se njihovi nazori, iskazi i djelovanja predstave što vjerodostojnije, bez autorskog nadglasavanja i nametnutog autoriteta.

Osobno bih, doduše, poželjela ponešto neskrivenog afekta, npr. barem kroz kakve višeznačne, ironične ili šaljive autorske pribilješke, no to je valjda onaj neznanstveni, mimoznanstveni ili povrhznanstveni element mojega profesionalnoga profila kojim se razlikujem od autorica ove knjige. One su pak ispisale kapitalno djelo iz studija festivala u Hrvatskoj, nezaobilazno za studente i profesionalne etnologe i/ili kulturne antropologe, veoma preporučljivo za širok krug stručnjaka uključenih u produkciju festivala i baštine te preporučljivo za širu kulturnu javnost, pri čemu se može očekivati da će među potonjima za knjigom posegnuti prije svega žitelji Ogulina, Omiša i Varaždina, uz ponešto drugih koji se identificiraju s gradovima kakvi bi trebali biti. Osim što je kapitalno domaće djelo iz studija festivala, ova je knjiga jednako važna i za cjelinu discipline u odnosu

na druge humanističke i društvene znanosti jer, ukratko, nastavlja i dalje prenosi najbolju tradiciju teorijski potkovanu i etnografski detaljne znanosti o kulturi. Posebno izazovnim, kako ishodi iz ove knjige, čini mi se da bi bilo detaljnije se pozabaviti pitanjem doživljaja, aktivnog iskustva, aktivnog uključivanja posjetitelja u festivalska događanja. To je nosivim elementom današnjih uspješnih festivala, ništa manje važno od elemenata identiteta, sjećanja i pozicioniranja grada. Od grada kakav bi trebao biti takav bi fokus možda mogao odvesti k *življenju kakvo bi trebalo biti*, na zadovoljstvo svijetu festivalskih aktera, uključujući i istraživače.

Naila Ceribašić

Jelena Marković: *Pričanja o djetinjstvu. Život priča u svakodnevnoj komunikaciji*

Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2012., 367 str.

Desetljećima nakon takozvanoga narativnog obrata, na koji su ostale imune tek rijetke humanističke discipline, svjedoci smo neslućenog širenja opsega pojma priče, s jedne strane, te slabljenja disciplinarnih nadležnosti nad pričom, s druge. Stoga danas istraživanje priča i pričanja podrazumijeva ulazak u interdisciplinarno područje difuznih granica u kojem se kao istraživači vrlo lako možemo zagubiti, pa čak i izgubiti. Daleko od toga, Jelena Marković u knjizi *Pričanja o djetinjstvu: život priča u svakodnevnoj komunikaciji* priče predstavlja na suveren i fokusiran, ali ujedno i izrazito fleksibilan i otvoren način. Polazeći, naime, od precizno određenog predmeta (pričanja o djetinjstvu), konteksta (svakodnevna komunikacija) i perspektive (folkloristička, etnološka i kulturnoantropološka), J. Marković pluralne matične istraživačke interese i imperativne motivirano kontekstualizira, proširuje ili omjerava u osloncu na druge disciplinarnu pravce i pristupe, prije svega iz domene lingvistike i psihologije.

Sukladno tako postavljenom okviru, u knjizi se sustavno predstavljaju, preispituju i međusobno sučeljavaju te – ovisno o analitičkom potencijalu – preuzimaju, redefinišu ili odbacuju srodni, a ponekad prividno nespojivi ili samo prividno srodni pojmovi (npr. osobni mit, obiteljski mit, životna povijest, životna priča, osobna pripovijest, pripovijest o osobnom iskustvu, konverzijska pripovijest o osobnom iskustvu) i istraživački postupci (npr. intervju, sudjelovanje s promatranjem, autoetnografija, uključivanje djece i odraslih u ulogu istraživača, asocijativna metoda istraživanja autobiografskog pamćenja) relevantni za razumijevanje života priča u svakodnevnoj komunikaciji. Preuzimanje ili redefiniiranje pojmova iz matičnih i drugih disciplina pritom se ne prezentira kao